

УДК 639.2 : 339 : 338.439.4

Жуйков Г. Є.
Ганжуренко І. В.

Міжнародний університет бізнесу і права

ПЕРСПЕКТИВИ СВІТОВОГО РИБАЛЬСТВА В ГЛОБАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СТІЙКОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДОВОЛЬСТВА

Досліджено концептуальні питання ролі та можливостей рибогосподарської діяльності у формуванні перспектив світової продовольчої політики. Показана сутність існуючих систем промислового рибальства. Розкрито перспективи активізації процесу становлення стійкого риболовства.

Ключові слова: рибальство, політико-економічне управління, стійкий розвиток, продовольчі ланцюги, системи рибальства.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що рибогосподарська діяльність має велике народно-господарське значення в багатьох країнах світу, вона дуже часто залишається поза увагою при розгляді багатьох питань перспектив розвитку продовольчої політики. Це особливо характерно при обговоренні питань стосовно стійкого розвитку рибної галузі у внутрішніх водоймах. Цей вид промислового риболовства дуже часто стикається з серйозними проблемами, які стосуються не тільки навантаження на рибні ресурси, але й впливу інфраструктурного розвитку, дренажних і зрошуваних систем, постійних та періодичних водозаборів, а також впливу якості води із систем місцевого, промислового і сільськогосподарського водокористування [2, с. 185].

В даному випадку управління риболовством і супутній соціальний вплив мають важливе значення, і сьогодні вони починають привертати підвищену увагу на політичному рівні. Разом з тим забезпечення стійкого риболовства у внутрішніх водоймах буде також залежати від політики і діяльності в багатьох інших секторах і вимагатиме відносного рівня стратегічної взаємодії, вартісних компромісів між прибутками від окремих видів ресурсів, а також політичних зустрічних заходів, які ще необхідно розробити. За одночасного впливу зміни клімату на гідрологічний баланс, потенціального зростання попиту на відповідний водозабір для потреб сільського господарства та інших секторів економіки і підвищення попиту на відновлювальні види енергії, вирішення питання про захист промислових ресурсів у внутрішніх водах і джерел життєзабезпечення багатьох мільйонів залежних від них людей стають більш проблемними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження світових систем виробництва продовольства показали, що вони не є стійкими, і що директивні органи, намагаючись удосконалити існуючі системи, стикаються з такими основними задачами: забезпечення стабільної рівноваги між попитом і пропозиціями, щоб продовольство, яке надходить, було доступним; забезпечення відповідної стабільності продовольчої пропозиції і захисту найбільш вразливих верств населення від волатильності; досягнення загального доступу до харчових ресурсів і призупинення голоду; регулювання вкладу продовольчої системи в пом'якшення наслідків зміни клімату; підтримка рівня послуг біорізноманіття та екосистем в процесі забезпечення світової спільноти продуктами харчування [4, с. 12; 5, с. 21-23].

Метою роботи є обґрунтування концептуальних основ стійкого розвитку світового рибальства.

Виклад основного матеріалу. Політика, що впливає на світове сільське господарство, повинна

формуватися на основі оцінок всього продовольчого ланцюга і акцентувати увагу на тому, наскільки продовольчі ланцюги сприяють вирішенню вищевказаних задач.

У контексті цього необхідно прийняти ряд заходів, які повинні забезпечити:

- зростання обсягу продовольства, яке виробляється за стійкими технологіями;
- стримування попиту на найбільш ресурсоємні види продовольства;
- мінімізацію обсягу відходів у всіх галузях продовольчої системи;
- удосконалення політико-економічного управління продовольчою системою для підвищення продуктивності і стійкості зазначеної системи.

У другій половині ХХ століття спостерігалося активне зростання пропозиції продукції промислового рибальства, яке супроводжувалося позитивними соціально-економічними наслідками, пов'язаними із загальносвітовою доступністю високоякісних харчових продуктів, добутих із водного середовища. Однак останні десятиріччя біли відмічені поступовим нарощуванням труднощів у підтримці рівноваги між необхідним рівнем запасів та обсягами промислу з одного боку, і спробами промислових флотів і невеликих риболовецьких господарств підтримувати і підвищувати рівні доходів і життєзабезпечення – з іншого. Ці два фактори взаємодіяли з цілями національної політики, що передбачали контроль доступу до ресурсів, підтримку рівнів доходу і продовольчого постачання і задоволення місцевих потреб при веденні промислового і дрібногосподарського рибальства, а також у суміжних секторах знярядь лову і суден, поставок рибної продукції і післяпромислової переробки. При сполученні неадекватності потенціалу регулювання і моніторингу, погано виважених або невірноравдано застосованих політичних важелів або дій, надмірної капіталізації і бажання промислових флотів до швидкого отримання прибутку глобальний дисбаланс між рівнем запасів і промисловими можливостями і зусиллями постійно поглиблювався, а навантаження на основні види запасів ставало надто великим. На підставі статистичних даних ФАО за 1950-2012 рр. був проведений перший огляд морських рибних ресурсів в розрізі країн, який показав, що в цілому в останні 15 років був досягнутий максимальний середній рівень виробництва риби. Було доведено, що 14,1% світового виробництва (біля 11 млн. т) було добуто за рахунок недостатньо, або таких що помірно експлуатуються, запасів, 57,3% (або 41 млн. т) – за рахунок інтенсивно експлуатованих ресурсів, 13,7% (18,4 млн. т) – за рахунок надмірно експлуатованих ресурсів і 7-6% (10,2 млн. т) – виснажених або відтворених запасів [6, с. 229].

Результати цих аналітичних досліджень викликають занепокоєння і вказують на те, що переваженій світовій системі погрожує збіднення біорізноманіття та незбійна небезпека краху. Тим не менш дані по сумарному обсягу промислового рибальства за цей період свідчать про те, що при існуючих на сьогоднішній день режимах управління – або не дивлячись на ці режими – ресурсна база продемонструвала дивовижний супротив з точки зору обсягу і поживних цінностей, хоча промисел ставав все менш ефективним в перерахунку вилову на одиницю промислового зусилля (ВОПЗ), крім того, не можна забувати про потужне соціальне обґрунтування максимального вилучення користі із природних ресурсів і про явну потребу в продовольстві, яка б виправдала проведення вилову на максимально можливному рівні, відповідному відтворювальному потенціалу цих ресурсів [3, с. 11; 4, с. 36].

На фоні зростання занепокоєння в зв'язку з можливим впливом зміни клімату на екосистеми, па також взаємодії інших вище перелічених чинників, послужило поштовхом до розробки безпосередніх і невідкладних стратегій удосконалення системи промислового рибальства та надійного впровадження принципів його сталого ведення.

Стратегія реформування сектору рибництва могла б полягати в зменшенні капіталізації флоту, відновленні виснажених запасів, зміни основних видів практики і підвищення ефективності завдяки збільшенню ВОПЗ, а також розробки підходів до питань доступу до ресурсів і управління в цілях ефективного проведення такої реформи. Однак, як відмічено в огляді Світового банку/ФАО, реформа світового рибальства потребує масштабної політичної волі, яка повинна спиратися на соціальний консенсус. В цілях подальшого визначення потенціалу для реформ можна провести різницю між наступними видами світової системи промислового рибальства:

- некерована система, яка включає промисел в районах за межами національної юрисдикції зусиллями флотів, невідконтрольних будь-яким конкретними державним прапором, що ведуть незаконний, нерегульований і невідповідний промисел (ННН), а також промисел із значним потенціалом вилову і викидання за борт нецільових видів;

- слабо керована система, що стала такою внаслідок або обмеженого потенціалу, або недостатньої політичної волі; за такої системи можливий перелов, вона має високі рівні ННН промислу і негативний вплив на екосистему;

- раціонально керована система, для якої характерні відповідні процедури регулювання промислової діяльності і моніторинг її результату.

Формування політичної прихильності цьому курсу навіть у країнах з міцною економікою, які мають адекватні фінансові і людські ресурси для ефективного управління, може вимагати часу, а в спільних водах, як показує сьогоднішній процес реформування рибної галузі в Європейському союзі, питання взаємодії можуть бути складними і конфліктними. Разом з тим проводиться ряд процедур із залучення великої кількості некерованих районів в реально діючі міжнародні угоди, підвищення ефективності слабо керованих систем, збільшення кількості раціонально керованих рибницьких промислів, а також із зміцнення і підвищення життєздатності їх потенціалу для збереження у зазначеному стані.

Кодекс ведення відповідального рибальства ФАО, пов'язані з його застосуванням плани дій і

технічні рекомендації відіграють важливу роль в цьому процесі і активізують формування політичної прихильності, забезпечують рамки для проведення різноманітних допоміжних заходів і слугують основою для надання допомоги в укріпленні управлінського потенціалу. Навіть якщо процес їх здійснення може наптовхнутися на серйозні проблеми, ряд проведених заходів в сукупності з риночними стимулами сприяли появі перспектив роботи «механізму самоукріплення» систем і дій, які здатні суттєво покращити перспективи стійкого рибальства. Ці заходи включають ведення Глобального реєстру рибпромислових суден, визначення державою порту і місць вивантаження улову і реєстрації його обсягів, глобальні і національні ініціативи по боротьбі з ННН промислом і стратегії впровадження різноманітних форм правозахисних підходів до рішення проблем, пов'язаних з обмеженнями відкритого доступу в управлінні промислом [5, с. 39].

В широкому спектрі видів промислового рибальства більш позитивно можуть виглядати перспективи визначення «критичних місць», котрі, якщо їх чітко встановити і глибоко уявити їх екосистемні та соціальні наслідки, можуть сприяти активізації процесу переходу до стійкого рибальства.

Прогнозні оцінки можливих змін в світовому рибальстві до 2013 року дають підстави стверджувати про вірогідність істотних змін в галузях економіки, ринків, ресурсів і соціальної поведінки. Під дією зміни клімату зростає невизначеність в багатьох продовольчих секторах, в тому числі і в промисловому рибальстві, і в процесі удосконалення систем управління рибальством виникне необхідність впроваджувати підходи, які будуть сприяти адаптації до кліматичних умов. Ступінь зміщення балансу в бік стійкого рибальства буде також частково залежати від того, як буде визначатися таке рибальство: наприклад, за поведінкою (коли сектор рибальства буде узгоджувати попередні промислові дії чи підписувати документи про обов'язки), або за результатом (коли для підтвердження застосування добросовісної практики будуть уведені різноманітні обраховані параметри чи показники). Вона також буде залежати від того, яким буде стійке рибальство – видовим чи екосистемним ним, і від того, яким чином буде підтверджуватися стійкість промислового зусилля чи результату – приватним моніторингом і акредитацією або ж за стандартами, які мають більш широке визначення.

З метою покращення оціночних даних про потенціал стійкого промислового рибальства, прогнози в сфері удосконалення режимів рибальства можна то поділити на широкі категорії. До першої категорії входять раціонально керовані національні та регіональні рибні промисли із значно покращеними в останні роки режимами управління, сприяючи стійкому рибальству і маючі міцні перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку.

До другої категорії віднесені національні та регіональні промислові системи, що постійно вдосконалюються, оскільки управлінські заходи, які вводяться, забезпечують все більш високі рівні дотримання вимог.

Третя категорія включає національні і регіональні промислові системи із слабким управлінським потенціалом і значними масштабами розповсюдження ННН промислу, як правило в сполученні із складними видами промислу і нестандартними управлінськими ситуаціями.

До четвертої групи входять міжнародні промисли у відкритому морі, що включають і глибоководний промисел, з варіативними показниками флотів або національних управлінських угод і дотримання вимог. В окремих випадках відповідальне ведення риболовства може стимулюватися факторами ринку, однак дотримання вимог в кращому випадку носить частковий характер, дії флотів, які допускають порушення, є такими, що важко караються, а ефективні протоколи з міжнародного права в більшості випадків поки що знаходяться в стадії розробки.

До останньої категорії входять нові промислові режими, які, можливо, переживають період зростання, і системи управління яких ще тільки зароджуються. Навіть без детальної оцінки потенціалу для реформування систем управління за попередніми даними можна вважати, що більше ніж 20% промислової рибопродукції забезпечується за рахунок надмірної експлуатації, виснажених або відтворених ресурсів [1, с. 160]. Уведення мораторію на промисел таких ресурсів досить проблематичне, але при цьому можна очі-

кувати, що застосування будь-якого узгодженого підходу до зміни ситуації цілком може зменшити цю категорію до 10% (орієнтовно до 14 млн. т). Аналогічним чином, більш значна частина із 41 млн. т, яка одержується за рахунок максимально споживаних запасів, може регулюватися більш стійкими режимами, а обсяги промислу недостатньо або помірно використаних запасів, які становлять 11 млн. т, можуть бути збільшені, однак це повинно здійснюватися в умовах раціонального управління.

Висновки. Результати дослідження свідчать про істотне відставання концептуальної бази в розробці перспективних заходів щодо стійкого розвитку світового рибальства. Функціонування рибогосподарської діяльності в системі глобального продовольчого ланцюга відбувається спонтанно, хаотично й надто повільно, а нормативно-правове підкріплення її діяльності і організаційно-економічний механізм розвитку ще далекі від сучасних вимог цивілізованого виробництва і потребує вирішення на політичному рівні через консенсус всіх зацікавлених країн.

Список літератури:

1. Hilborn R. Defining success in fisheries and conflicts in objectives / R. Hilborn // Marine Policy. – 2007. – № 31(2). – 176 p.
2. Вдовенко Н.М. Економіка рибогосподарської галузі : навчальний посібник / Н.М. Вдовенко. – К. : «Бізнес Медіа Консалтинг». 2010. – 382 с.
3. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 8.07.2011 р. – № 3677 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cdi-bin/laws/main.cdi.nred-3677-17>.
4. World Bank and FAO. 2009 The sunken billions: the economic justification for fisheries reform. – Washington, DC, The World Bank, and Rome, FAO. – 100 pp.
5. FAO, 1995 год. Кодекс ведення ответственного рыболовства. – Рим. – 41 с.
6. Состояние мирового рыболовства и аквакультуры. – Рим, 2012. – 237 с.

Жуйков Г. Е.

Ганжуренко И. В.

Международный университет бизнеса и права

ПЕРСПЕКТИВЫ МИРОВОГО РЫБОЛОВСТВА В ГЛОБАЛЬНОЙ СИСТЕМЕ УСТОЙЧИВОГО ПРОИЗВОДСТВА ПРОДОВОЛЬСТВИЯ

Резюме

Исследованы концептуальные вопросы роли и возможностей рыбохозяйственной деятельности при формировании перспектив мировой продовольственной политики. Показана суть существующих систем промышленного рыболовства. Раскрыты перспективы активизации процесса становления устойчивого рыболовства.

Ключевые слова: рыболовство, политико-экономическое управление, устойчивое развитие, продовольственные цепочки, системы рыболовства.

Zhuykov G. E.

Ganzhurenko I. V.

International University of Business and Law

PROSPECTS OF WORLD FISHING ARE IN GLOBAL SYSTEM OF STEADY PRODUCTION OF FOOD

Summary

The conceptual questions of role and possibilities of рыбохозяйственной activity are investigational at forming of prospects of worldwide food policy. Essence of the existent systems of the industrial fishing is shown. The prospects of activation are exposed becoming of the steady fishing.

Key words: fishing, political and economic management, steady development, food chainless, fishing systems.